

**DEMNIȚATEA PERSOANEI CA VALOARE
SUPREMĂ A ORDINII JURIDICE SPANIOLE ȘI CA
SURSĂ A TUTUROR DREPTURILOR**

Prof. Dr. Francisco Fernández Segado

Profesor de Drept constituțional la Facultatea de Drept a
Universității Complutense din Madrid.

Doctor *honoris causa* al Universității din Messina (Italia) și
Al Universității Catolice Pontificale din Peru

CUPRINS

1. Demnitatea persoanei ca valoare juridică fundamentală a constituționalismului de după cel de-al doilea război mondial.
2. Proclamarea constituțională a demnității persoanei în articolul 10.1 al Constituției spaniole din anul 1978.
3. Natura și virtualitatea stipulației conținute în articolul 10.1.
4. Demnitatea persoanei și drepturile fundamentale:
 - A) Demnitatea ca sursă a tuturor drepturilor
 - B) Egalitatea demnității și titularității drepturilor
 - C) Drepturi inerente demnității
 - D) Demnitatea persoanei ca piedică în calea exercitării abuzive a drepturilor

I. Demnitatea persoanei ca valoare juridică fundamentală a constituționalismului de după cel de-al doilea război mondial

I. Una dintre caracteristicile principale ale constituționalismului de după cel de-al doilea război mondial este ridicarea demnității persoanei la categoria de nucleu axiologic constituțional, precum și, din aceleași considerente, la cea de valoare juridică supremă a ordinii juridice în ansamblul său, fenomen practic generalizat, ce survine în domenii socioculturale foarte diferite, așa cum arată și exemplele pe care le menționăm în continuare. Explicația acestui fenomen este una ușor de înțeles. Ororile celui de-al doilea război mondial aveau să producă un asemenea impact asupra întregii umanități, încât avea să se generalizeze peste tot în lume un sentiment inițial de respingere, urmat de unul de corectare radicală, sentiment ce trebuia să ducă într-o direcție în care, după părerea noastră, sintetizează foarte clar primul paragraf din Preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, care stipulează că:

„Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume.”

Plecând de la această reflecție, primul articol din Declarația susmenționată proclamă că toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Această afirmație seamănă leit, după cum toată lumea o știe, cu primul subparagraf al art. 1 al Declarației Drepturilor Omului și Cetățeanului din 26 august 1789 („Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi.”) și, dacă e să-i dăm crezare lui Jellinek, cu modelul său de *Bills of Rights* din Statele nord-americane.

Caracteristica enunțată mai sus figurează, după cum am spus, în diverse constituții din sfere culturale foarte diferite. Astfel, Constituția Japoniei din 1946 prevede, în art. 13, că: „Orice persoană va avea respectul pe care îl merită prin însăși existența ei”.

Acest sens umanist poate fi remarcat și în America latină. Să ne amintim că în Constituția din Peru din 1979, modificată de cea în vigoare din 1993, creatorii acesteia își proclamau credința în primatul persoanei umane și în faptul că toți oamenii, egali în demnitate, au drepturi universale valabile, anterioare și superioare Statului. Și Constituția actuală a Guatemalei din anul 1985 declară, în art. 4, că toate ființele umane sunt libere și egale în demnitate și drepturi.

II. Această sensibilitate față de ființa umană a avut un impact puternic asupra constituționalismului occidental european, care a sfârșit prin a consacra demnitatea oricărei ființe umane ca valoare materială centrală a Normei fundamentale, din care derivă o recunoaștere foarte largă a drepturilor persoanei și o multitudine de mecanisme de garanție.

Este și cazul Constituției italiene, al cărei art. 2 stipulează că: „Republica recunoaște și garantează drepturile inviolabile ale omului, atât ca individ cât și în

formațiunile sociale în care se manifestă personalitatea sa, și cere îndeplinirea obligațiilor inderogabile de solidaritate politică, economică și socială”, enunțându-se astfel, fără echivoc, așa cum avea să remarce Mortati, două condiții vitale ale formei democratice care este Statul: principiul personalist și principiul egalitar.

Constituția italiană merge chiar mai departe, dat fiind scopul său ultim de a atinge dezvoltarea deplină a personalității umane, obiectiv cu care se încearcă o anumită concretizare individualizată până la recunoașterea acestor drepturi inviolabile. În acest sens trebuie interpretată afirmația cunoscută sub numele de *clauza Lelio Basso* din al doilea paragraf al art. 3, conform căruia: „Este datoria Republicii de a înlătura greutățile de ordin economic și social, ce limitează de fapt libertatea și egalitatea cetățenilor, împiedică deplina dezvoltare a personalității umane...”.

Legea fundamentală de la Bonn din 1949 va face o serie de pași foarte importanți în aceeași direcție. Încă de la început în Constituție se declară solemn că: „Demnitatea omului este intangibilă, iar respectarea și apărarea acesteia constituie datoria tuturor autorităților Statului”, adăugându-se, în alineatul următor al aceluiași articol că: „Drept pentru care, poporul german recunoaște drepturile inviolabile și inalienabile ale omului ca fundament al oricărei comunități umane, al păcii și dreptății în lume”. Așa cum a recunoscut Tribunalul constituțional federal, acest articol figurează printre principiile de bază ale Constituției, care domină toate preceptele Legii fundamentale. Cu altă ocazie, același Tribunal a admis că demnitatea este valoarea juridică supremă în cadrul ordinii juridice constituționale.

III. Problema cea mai mare rezultată în urma acestei ridicări a demnității ființei umane la categoria de nucleu axiologic central al ordinii juridice constituționale o constituia însăși definirea „demnității umane”. Una dintre definițiile cele mai des întâlnite este probabil cea a lui von Wintrich, conform căreia demnitatea umană constă în faptul că „omul, în calitate de creatură etico-spirituală, poate, prin propria natură, în mod conștient și liber, să se autodetermine, să se formeze și să acționeze asupra mediului înconjurător”. Faptul că doctrina juridico-constituțională nu a ajuns încă la o definiție satisfăcătoare dovedește dificultățile unei definiții a conceptului de demnitate.

Mai mult, această interpretare se armonizează perfect cu formularea constituțională a primului articol al *Bönnner Grundgesetz*. De fapt, în măsura în care omul este valoarea supremă, referința axiologică centrală a oricărei ordini juridice constituționale, poporul german recunoaște drepturile inviolabile și inalienabile ale omului, ridicându-le la categoria de bază a oricărei comunități umane, a păcii și dreptății în lume. Iar de aici derivă, la rândul său, principiul eficacității imediate a drepturilor fundamentale: „Normele în care se prevăd drepturile fundamentale enunțate mai jos sunt obligatorii pentru Puterea legislativă, Puterea executivă și Tribunalele, cu titlu de drept direct aplicabil”.

Drepturile fundamentale sunt inerente demnității ființei umane și, din același motiv, se bazează pe aceasta, constituind, în același timp, fundamentul ultim al oricărei comunități umane, fiindcă fără recunoașterea acesteia ar fi încălcată această valoare supremă a demnității persoanei în care trebuie să-și găsească sprijin orice comunitate umană civilizată.

La fel, așa cum tocmai am arătat, demnitatea persoanei poate foarte bine să fie înțeleasă ca fiind constituită din, sau cel puțin ca implicând în mod inevitabil libera autodeterminare a oricărei persoane de a acționa asupra mediului înconjurător. Fiind în deplin acord cu această cerință, al doilea articol al Legii fundamentale de la Bonn recunoaște dreptul fiecărei persoane la libera dezvoltare a personalității sale, în măsura în care nici drepturile celorlalți și nici ordinea constituțională sau legea morală nu sunt încălcate.

2. Proclamarea constituțională a demnității persoanei în articolul 10.1 al Constituției spaniole din 1978

Articolul 10 de la începutul primului Titlu al Constituției prevede în alineatul 1 că: „Demnitatea persoanei, drepturile inviolabile inerente acesteia, dezvoltarea neîngrădită a personalității, respectarea legii și a drepturilor celorlalți constituie fundamentul ordinii politice și al păcii sociale”.

I. La o lectură atentă a textului celui de-al zecelea articol ne dăm seama că demnitatea persoanei este întâiul principiu ce înglobează, la fel ca și germenele său, toate celelalte afirmații. Drepturile inviolabile ale persoanei, în măsura în care sunt inerente demnității sale, se clădesc pe aceasta. La rândul său, dezvoltarea neîngrădită a personalității conferă un caracter concret, individualizat, acestei multitudini de drepturi izvorâte din demnitatea personală. În fine, respectarea drepturilor celorlalți nu este decât rezultanta obligatorie a afirmației primordiale, aceea că demnitatea este patrimoniul comun al tuturor și al fiecărei ființe umane în parte, fără nici o excepție. Cât despre respectarea legii, aceasta din urmă trebuie înțeleasă ca norma ce reglementează coexistența pașnică – în absența căreia nu ar mai avea nici un sens să vorbim de pace socială – a ființelor umane care, prin exercitarea drepturilor inviolabile ce îi sunt inerente, își dezvoltă în mod liber personalitatea.

Aceasta înseamnă consfințirea persoanei și a demnității sale nu numai ca fundament al ordinii politice în ansamblul său, ci și, pe cale de consecință, ca principiu călăuzitor suprem al ordinii juridice. Astfel, se sintetizează aici, drept cheie centrală, filozofia, criteriile axiologice cărora se supune în întregime și care susțin ordinea dogmatică constituțională. După cum afirmă Goldschmidt, fiecare persoană umană individuală este o realitate în sine, în timp ce Statul este o simplă realitate accidentală, ordonată ca țel al binelui persoanelor individuale; în consecință, putem afirma cu tărie că dreptul fundamental al omului, pe care se întemeiază și care este condiția tuturor celorlalte, este dreptul de a fi recunoscut întotdeauna ca persoană umană.

Demnitatea umană este temeiul principiului libertății, valoare ce conferă un conținut valorativ Dreptului. Nu trebuie însă uitat că, în plus, libertatea și mai ales egalitatea fac parte din conținutul și din țelul dreptății; a existat chiar tendința de a pune semnul egalității între valorile dreptate și egalitate; cu toate acestea, dreptatea, ca valoare socială prin excelență, este un criteriu de evaluare merit a pune de acord comportamentul social. În fond, dreptatea are un sens totalizator ce o face să fie nu doar o valoare în sine, ci și măsura altor valori sociale și juridice. În plus, valoarea absolută a dreptății, aceea de a da fiecăruia „ceea ce i se cuvine”, este definitiv legată de demnitatea persoanei, în măsura în care fiecare individ are propriul scop de îndeplinit, scop netransferabil și privativ la care pare a face referire textul constituțional atunci când vorbește de „dezvoltarea neîngrădită a personalității”.

Aici intră în discuție valoarea „pluralismului politic” care, în ciuda unei proiecții esențialmente structurale, depășește cu ușurință această perspectivă și are o influență extrem de pozitivă asupra posibilității fiecărei ființe umane de a-și dezvolta într-o manieră neîngrădită personalitatea. Pe lângă faptul că este imperativ necesar ca pluralismul inerent oricărei colectivități sociale să fie respectat de ordinea juridică, aceasta din urmă trebuie să fie informată de o astfel de valoare.

Pentru a rezuma, din punct de vedere axiologic, primul alineat al articolului al zecelea ridică demnitatea persoanei la categoria de *Grundnorm* în sensul logic, ontologic și deontologic al termenului; tocmai din acest motiv, toate celelalte valori proclamate de Norma supremă trebuie să aibă drept referință necesară demnitatea persoanei, pentru că de aici decurge de fapt rațiunea lor ultimă de a fi.

II. Cugetările de mai sus ne pun în fața unui fapt neîndoielnic: ne aflăm în prezența unui precept în care prezența filozofiei politice este destul de elocventă, o filozofie politică care, în rest, nu este patrimoniul exclusiv al nici unei alte ideologii, și care pătrunde astfel în ordinea juridică, născându-se imediat întrebarea dacă acest precept trebuie descifrat cu ajutorul unei chei jusnaturaliste sau a uneia pozitivistice. Cu alte cuvinte, au postulatele celui de-al zecelea articol, în special primele trei, un caracter suprapozitiv, trebuind să fie judecate, dată fiind apropierea lor de gândirea filozofică jusnaturalistă, în funcție de criteriile jusnaturaliste? Ori, dimpotrivă, în măsura în care textele normative care își află originea în primele Declarații ale Drepturilor de la sfârșitul secolului al optisprezecelea au sfârșit prin a accepta și a reda într-o lumină pozitivă aceste mărețe valori, care au ajuns astfel până în zilele noastre, când s-au văzut incluse în constituții, înrădăcinate fiind adânc în diversele ordini juridice, aceste principii trebuie ele interpretate cu ajutorul unei chei pur pozitivistice?

Este de netăgăduit faptul că aceleași expresii, „demnitatea persoanei”, „drepturile inviolabile” și „dezvoltarea neîngrădită a personalității”, ilustrează legătura cu o concepție jusnaturalistă. Cea mai mare parte a doctrinei se manifestă în sens analog. Această inspirație jusnaturalistă constituie sursa incontestabilă al celui de-al zecelea articol.

În ceea ce ne privește, considerăm, la fel ca Bachof, că ordinea materială a valorilor Constituției noastre, așa cum se întâmplă în cazul *Bonner Grundgesetz* la care face referire acest autor, a fost considerată de Constituție ca fiind anterioară și înseși, în măsura în care aceasta nu a fost creată de Constituție, care s-a limitat la a o recunoaște și garanta, pentru că ultimul său fundament de validitate rezidă în valorile determinante ale culturii occidentale, în ideea omului care se bazează pe aceste valori.

III. Chiar mai înainte am scos în evidență dificultățile întâmpinate pentru a ajunge la o definiție a sintagmei persoanei, dificultăți ce explică faptul că, în Germania, de pildă, conform spuselor lui von Münch, tentativele de definire rămân prizoniere în formule cu caracter general, ca de exemplu „nucleu al personalității umane” sau „conținut al personalității”.

Există și voci care pretind (printre alții, Nipperdey, Neumann și Scheuner) că demnitatea persoanei nu reprezintă un concept juridic, ci un apel la esența naturii umane.

Oricum, noi considerăm că demnitatea este fie rangul, fie categoria corespunzătoare omului în calitatea sa de ființă dotată cu inteligență și libertate, diferit și superior tuturor creațiilor, care necesită un tratament în armonie în orice moment cu natura umană.

Demnitatea umană impune așadar ca fiecărei ființe umane să i se dea ceea ce este potrivit naturii sale proprii de om ca ființă personală diferită și superioară tuturor ființelor animale, din moment ce acesta este dotat cu rațiune, libertate și responsabilitate. Pentru aceste considerente, demnitatea trebuie să îmbrace forma liberei capacități de autodeterminare a fiecărei persoane.

Pentru a rezuma, putem deduce din cele de mai sus că demnitatea, calitate intrinsecă și exclusivă a oricărei ființe umane, ia esențialmente forma capacității de decizie libere și raționale în orice model de comportament, cu cerința rezultantă a respectului din partea celorlalți.

Dacă, conform celor susmenționate, nu este lipsit de importanță să considerăm că determinarea satisfăcătoare a demnității persoanei umane se dovedește o sarcină extrem de dificilă, există mai multe voci care consideră, dimpotrivă, că este în mod evident posibilă determinarea instanțelor în care demnitatea este încălcată. Astfel, von Münch, bazându-se pe doctrina și jurisprudența germane, afirmă că demnitatea implică interdicția de a transforma omul într-un obiect al acțiunii statului.

Dintre contemporani, González Pérez a enumerat o serie de criterii de care trebuie ținut cont pentru a aprecia momentul în care de aduce atingere demnității unei persoane. După părerea noastră merită să le amintim: a) în primul rând, împrejurările personale ale fiecărui subiect sunt indiferente, pentru că demnitatea este recunoscută tuturor

persoanelor în mod egal și general; b) în al doilea rând, nu este nevoie nici de intenție, nici de scop pentru a putea aprecia încălcarea acestei valori fundamentale. Dacă, obiectiv vorbind, respectul pe care îl datorăm condiției umane este diminuat, intenționalitatea agentului nu are câtuși de puțin importanță; c) în al treilea rând, se dovedește că și voința persoanei afectate este la fel de puțin importantă și, d) în ultimul rând, în momentul calificării unui anumit comportament trebuie evaluate diferitele împrejurări existente.

3. Natura și virtualitatea stipulației conținută în articolul 10.1

Dacă ar fi să căutăm în Constituție stipulație cea mai puțin asemănătoare unei norme de comportare sau de organizare, acesta ar fi articolul al zecelea. Nu ne găsim, fără nici o îndoială, în fața unei simple definiții doctrinale sau ideologice, și încă și mai puțin în fața unei clauze de eficacitate practică limitată sau nulă, cu excepția valorii sale didactice. Este adevărat că plasarea sa la începutul primului Titlu constituie ceea ce în termeni platonici s-ar numi „preludiu”, adică explicația rațională ce precede legile, pentru ca destinatarul săi să se convingă de calitatea imperativelor pe care acestea le conțin. Și tocmai de aici izvorăște tonul lor didactic.

Acest precept ne arată imediat că persoana este un *prius* în comparație cu orice ordine juridico-positivă și există în sine; din același motiv, drepturile îi sunt inerente și constituie baza oricărei comunități umane. Puterea Statului trebuie să plece de la acest principiu. Și este absolut evident, chiar dacă prea adesea ignorăm sau uităm acest lucru, că nu omul este cel ce există pentru Stat, ci Statul pentru om. Mergând pe aceeași linie a raționamentului, Dreptul există mai puțin prin om cât pentru om. Și, conform afirmațiilor lui Stein, dacă omul este valoarea supremă, supozițiile a tot ceea ce este uman se găsesc sub protecția cea mai energică a Statului.

A afirma că demnitatea persoanei reprezintă baza ordinii politice și a păcii sociale nu înseamnă o simplă formulare a unui precept cu caracter de obligativitate pentru cetățeni și autoritățile publice, ci și o dovadă exterioară, în termeni reflexivi, explicativi și lămuritori, a manierei în care legiuitorul înțelege fundamentul ordinii politice și al păcii sociale. În timp ce Constituția stipulează că demnitatea persoanei reprezintă temelia păcii sociale, Norma supremă pune în evidență faptul că atingerea păcii sociale nu este posibilă fără demnitatea persoanei.

Tribunalul constituțional a avut mai multe ocazii de a se pronunța asupra art. 10.1 și susține că acest articol nu înseamnă nici că orice drept este inerent persoanei – și deci inviolabil – nici că cele numite fundamentale sunt *in toto* condiții indispensabile condiției lor efective de inviolabilitate, ceea ce face ca orice restricție impusă privind exercitarea lor să conducă la o stare de indemnitate. Odată proiectată asupra drepturilor individuale, regula celui de-al zecelea articol susține că, în calitate de „valoare spirituală și morală inerentă persoanei”, demnitatea trebuie să rămână neafectată, indiferent de situația în care se află persoana, constituind, în consecință, un *minim invulnerabil* pe care trebuie să-l asigure orice statut juridic, astfel încât, oricare ar fi limitele impuse exercițiului drepturilor individuale, acestea să nu genereze nici un fel de dispreț al stimei pe care o merită persoana, în calitatea sa de ființă umană.

Cât despre restul, „interpretul suprem al Constituției” a lămurit foarte bine faptul că normele constituționale privitoare la demnitatea persoanei și la dezvoltarea neîngrădită a personalității consacrate în cel de-al zecelea articol, la fel ca valorile superioare recunoscute în primul articol, conțin mandatate juridice obiective și au o valoare eminentă în ansamblul normelor constituționale.

După părerea noastră, al zecelea articol al Constituției spaniole poate îndeplini următoarele trei funcții fundamentale:

a) În primul rând, o funcție de legitimare a ordinii politice în sine și de exercitare a tuturor autorităților publice, în măsura în care ordinea noastră politică va fi legitimă doar dacă respectă și protejează demnitatea fiecăruia și tuturor persoanelor umane ce o populează, drepturile sale/lor inviolabile și dezvoltarea neîngrădită a personalității sale/lor.

Articolul al zecelea transformă așadar persoana și demnitatea sa în elementul de legitimare a ordinii politice în ansamblul său și, numai pentru acest motiv, în principiul director suprem al ordinii juridice, așa cum am mai menționat și cu alte ocazii. Ne aflăm în prezența unuia din acele principii pe care De Castro avea să le considere ca expresie a voinței directoare a Statului, care, prin însăși constituționalitatea sa dobândește eficacitatea proprie unei norme direct și imediat aplicabile, ceea ce implică următoarea consecință: orice normă ce contravine sau ignoră demnitatea persoanei trebuie socotită nulă. Însă, dată fiind importanța sa, eficacitatea principiului depășește acest efect și devine normă directoare ce trebuie să ghideze în special comportamentul legiuitorului și în general pe cel al tuturor autorităților publice.

b) În al doilea rând, o funcție promoțională, în măsura în care nici demnitatea persoanei, nici drepturile inviolabile care îi sunt inerente, nu sunt elemente statice, fixate o dată pentru totdeauna, ci dinamice, deschise unei îmbogățiri permanente, lucru ilustrat perfect de referința explicită a art. 10.1 la „dezvoltarea neîngrădită a personalității”, la care trebuie să se adauge clauza interpretativă a normelor privitoare la drepturile fundamentale și la libertățile recunoscute de Constituție, din alineatul al doilea al articolului 10, ce trebuie interpretată drept o clauză de tutelă și de garantare a drepturilor, clauză ce contribuie la depășirea dificultăților de interpretare a drepturilor constituțional recunoscute, recurgându-se, în acest sens, la normele Tratatelor internaționale în materie de drepturile omului.

c) Și în fine, o funcție hermeneutică, conform căreia art. 10.1 operează în calitate de regulă de interpretare a tuturor normelor ordinare, fiind de datoria tuturor autorităților publice să evalueze sensul obiectiv al diferitelor prevederi normative, oricare ar fi natura acestora, și, în consecință, să le pună în aplicare și să le execute cu respectarea cu strictețe a valorilor și principiilor definite în acest articol zece. Această funcție de interpretare nu este, în fond, decât o altă derivație a caracterului pe care l-am atribuit anterior demnității persoanei umane, acela de principiu director suprem al ordinii juridice. Tribunalul nostru Constituțional a admis în mod explicit virtualitatea interpretativă a articolului al zecelea al Normei noastre supreme.

4. Demnitatea persoanei și drepturile fundamentale

A) Demnitatea ca sursă a tuturor drepturilor

I. În Republica Federală Germană se poartă demult discuții pentru a stabili dacă demnitatea persoanei, despre care vorbește articolul întâi al *Grundgesetz*, este sau nu un drept fundamental.

Oricum, nu putem trece cu vederea faptul că art. 1.1 este norma de deschidere a Capitolului 1 al Legii fundamentale de la Bonn, care se intitulează *Die Grundrechte*, adică „Despre drepturile fundamentale”, motiv pentru care, pe considerente pur logice, toate cele nouăsprezece articole ale acestui Capitol, precum și fiecare în parte, definesc drepturi fundamentale veritabile și susceptibile, în cazul unei pretinse încălcări a acestora, de a da naștere unei acțiuni de plângere constituțională (*Verfassungsbeschwerde*). Din exact același motiv, nu trebuie deloc să ne uimească opinia lui Dürig, ce preia ideea părinților Constituției, conform căreia dreptul fundamental al demnității persoanei umane nu ar trebuie să fie o „bagatelă”, adică un lucru puțin valoros. Și von Münch amintește, cu o oarecare claritate, despre un drept fundamental al demnității persoanei umane, protejat ca drept al omului, adică al oricărei ființe umane.

II. În Spania, polemica iscată în Germania nu are nici un temei. Este adevărat că alineatul întâi al articolului 10 se află pe frontispiciul Titlului Unu, privitor la drepturile și îndatoririle fundamentale, și deci și în interiorul acestuia, ceea ce ne-ar permite să pretindem că ne aflăm în fața unui drept fundamental, atunci când ne referim la demnitatea persoanei. Există totuși două aspecte importante de care trebuie să ținem seama: pe de o parte, sistematizarea Titlului, împărțit în cinci Capitole ale căror titluri reflectă faptul că nu toate enunță drepturi, motiv pentru care nu trebuie să deducem, din simpla lor menționare în Titlu, că avem în față proclamația unui drept fundamental, iar pe de altă parte, trebuie să nu uităm că articolul 53, ce cuprinde o enumerare a garanțiilor drepturilor, se limitează la a examina drepturile Capitolului al doilea și drepturile (impropriu numite principii) ale Capitolului al treilea. Și, pe lângă aceasta, faptul că articolul al zecelea se găsește în marginea celor cinci Capitole ce alcătuiesc Titlul ne dezvăluie intenția legiuitorului de a nu se rezuma la enunțarea de drepturi, de principii directe, ca puzderia de drepturi și libertăți definite în articolele următoare, ci de a atinge, într-un sens mai larg, ordinea juridică în ansamblul său.

Tribunalul constituțional a aderat la această teză, respingând ideea potrivit căreia demnitatea persoanei *per se* ar putea fi considerată ca drept fundamental. Astfel, în fața motivației unei părți pledante în *amparo* în raport cu presupusa infracțiune de încălcare a demnității persoanei, conform articolului 10 al Constituției, Tribunalul va judeca că numai în măsura în care toate drepturile individuale ar putea fi protejate în *amparo* și doar în scopul de a verifica dacă se respectă cerințele ce provin, la nivel concret și nu abstract, din fiecare dintre acestea, din demnitatea persoanei, aceasta din urmă ar trebui reținută ca referință de către Tribunal. Însă nu într-o manieră autonomă, în vederea evaluării sau respingerii pretențiilor de *amparo*.

Conform celor susținute de această jurisprudență a Tribunalului, din demnitatea persoanei rezultă cerințele minime din cadrul fiecărui drept în parte, sau, după spusele Tribunalului, pe care le-am evocat deja anterior, un „*minim* invulnerabil” pe care orice statut juridic trebuie să-l asigure. Așadar, deși este clar că în ordinea noastră constituțională demnitatea persoanei nu poate fi interpretată ca un drept fundamental, aceasta nu înseamnă că demnitatea nu poate fi considerată ca izvorul tuturor drepturilor.

În ceea ce privește restul prevederilor, noi socotim că ideea este latentă și destul de clară în însuși textul articolului 10 care stabilește cu limpezime că tocmai din demnitatea persoanei emană drepturile inviolabile inerente acestei demnități. Scoaterea în evidență a categoriei antropologico-etică a demnității, afirmată *per se* și nu ca derivație a drepturilor, este extrem de grăitoare și coerentă cu imaginea persoanei oferită de Constituție. Persoana nu este rezultatul drepturilor ce îi revin; persoana există în sine și pentru sine; din același motiv, drepturile îi sunt inerente, aflându-și cauza în persoană; ele sunt exigibile prin demnitatea persoanei.

În definitiv, demnitatea și drepturile nu se situează pe același plan. Demnitatea este proclamată ca valoare absolută, cu toate consecințele pe care ea le antrenează; de pildă, chiar și unei persoane care se comportă într-o manieră nedemnă trebuie să i se recunoască aceeași demnitate ca oricărei alteia, după cum am semnalat anterior. Din același motiv, demnitatea devine sursa drepturilor, tuturor drepturilor, indiferent de natura sa, de persoană, drepturi ce decurg din această demnitate inerentă fiecărei ființe umane.

B) Egalitatea demnității și titularității drepturilor

Demnitatea este, așa cum tocmai am menționat, definită de articolul 10 în termeni absoluți, adică ea nu depinde nici de naționalitate, nici de orice altă circumstanță personală. Am putea foarte bine aduce în sprijinul acestei afirmații prevederile celui de-al doilea alineat al articolului întâi al Convenției Americane a Drepturilor Omului, semnată la San José în Costa Rica în noiembrie 1969, conform căreia: „În scopul acestei Convenții, persoană înseamnă orice ființă umană”.

Doctrina socială a Bisericii este un bun exemplu de stăruință și de perseverență asupra acestui punct fundamental. Într-o astfel de doctrină, există o demnitate naturală ce poate fi propovăduită în privința tuturor oamenilor, tuturor ființelor umane, care se traduce prin egalitatea esențială între toți și care dă naștere unor cerințe de neocolit în planul drepturilor fundamentale, această expresie nefiind interpretată într-un sens tehnico-juridic și incluzând, din aceleași considerente, drepturile de natură socială și economică.

Dacă ținem seama de cele patru niveluri sau dimensiuni ale demnității personale la care face referire Ruiz-Giménez, și anume dimensiunea religioasă sau teologică, dimensiunea ontologică, dimensiunea etică și dimensiunea socială, putem trage, la fel ca autorul susamintit, o serie de concluzii importante legate de aceste dimensiuni diversificate oferite de demnitatea ființei umane:

a) În primul rând, „demnitatea de bază sau radicală a persoanei” nu permite nici o discriminare, având în vedere egalitatea esențială dintre toate ființele umane.

b) În al doilea rând, demnitatea ontologică, adică cea care corespunde omului în calitatea acestuia din urmă de ființă dotată cu inteligență, rațiune și libertate, nu este legată nici de vârstă, nici de sănătatea psihică a persoanei, care au, fără îndoială, o influență asupra anumitor aspecte juridice a capacității de a acționa, însă nu asupra personalității profunde.

c) Ființa umană a cărei viață morală se deteriorează sau care chiar comite fapte considerate ca delict în ordinea juridico-penală nu își pierde nici în acest ultim caz demnitatea sa ontologică.

d) În fine, din motive de convergență, „demnitatea de bază” a persoanei transcende frontierele teritoriale și trebuie respectată nu doar în ceea ce-i privește pe cetățenii unui Stat, ci și pe străini.

O problemă ridicată „interpretului nostru suprem al Constituției” se referă la titularitatea drepturilor din partea persoanelor juridice. Tribunalul Constituțional a admis titularitatea drepturilor acestor persoane colective, bazându-se pe o motivație care poate foarte bine să fie considerată, în unanimitate, ca acceptând, pe de o parte, un anumit fond de „demnitate ontologică” a persoanelor colective, în timp ce, de cealaltă parte, aceasta pare să se sprijine pe ideea conform căreia recunoașterea titularității drepturilor unor grupuri în sânul cărora se află indivizi aduce cu sine o aprofundare a eficienței drepturilor fundamentale, stabilind astfel un raport, în ultimă instanță, cu propria demnitate a oricărei ființe umane.

C) Drepturi inerente demnității.

După cum am afirmat și mai sus, demnitatea este sursa tuturor drepturilor; cu toate acestea, tocmai din ea susține art. 10.1 că decurg drepturile inviolabile „care îi sunt inerente”. Conform afirmațiilor Tribunalului Constituțional, „valoarea juridică fundamentală a demnității persoanei”, legată în mod indisolubil de dreptul la viață în dimensiunea sa umană, este recunoscută în articolul 10 ca germene sau nucleu al drepturilor care îi sunt inerente.

Considerația de mai sus trezește o altă întrebare, și anume care sunt drepturile inerente demnității ființei umane? După spusele lui Maritain, pasul crucial pe care l-a făcut rațiunea umană în zilele noastre a fost faptul că a devenit conștientă nu doar de drepturile omului ca persoană umană și persoană civică, ci și de drepturile sale ca persoană socială implicată în procesul economic și cultural, și, în special, de drepturile sale ca persoană lucrătoare. În fond, am putea adăuga că există actualmente o conștiință socială a faptului

ineluctabil de a contribui la dezvoltarea integrală a oricărei ființe umane. Și este absolut evident că această dezvoltare integrală necesită luarea în considerare a tuturor și fiecăruia dintre drepturile omului în diferitele ipostaze ale vieții sale. Din acest motiv, chiar și atunci când se poate stabili o succesiune gradată, după părerea noastră, toate și fiecare dintre drepturile enunțate de Constituție în Titlul Unu sunt, într-o măsură mai mare sau mai mică, inerente persoanei și demnității sale radicale.

Dar chiar și din perspectiva unei optici mai formale, ce așază art. 10 pe frontispiciul Titlului I, și în calitate de articol izolat al Capitolelor în care este sistematizat respectivul Titlu, acesta conferă o bază destul de solidă pe care să se sprijine proiectarea generală a demnității față de toate drepturile Titlului, indiferent de eficacitatea juridică a normelor ce cuprind aceste drepturi. În definitiv, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate drepturile Titlului I izvorăsc din demnitatea persoanei și, din același motiv, sunt inerente acesteia.

Hotărârea constituțională numărul 113 din 1989, prin care Tribunalul Constituțional legitimează existența anumitor limite ce influențează drepturile patrimoniale cu respectarea demnității persoanei umane, reprezintă un exemplu de jurisprudență cu o interpretare largă a acestei valori juridice supreme care este demnitatea persoanei.

În această Hotărâre, Judecătorul Constituției consideră că valorile constituționale, ce conferă legitimitate limitărilor impuse dreptului creditorului de a impune respectarea Sentinței cu autoritatea lucrului judecat, sentință ce îi recunoaște creditul, constau în respectarea demnității umane, primul dintre fundamentele ordinii politice și ale păcii sociale, în scopul cărora se dovedește rezonabilă și coerentă crearea unei sfere patrimoniale intangibile acțiunii executorii a creditorilor, menite să contribuie la asigurarea posibilității debitorului de a duce o existență demnă.

Această jurisprudență ar trebui să fie un exemplu demn de urmat. Demnitatea persoanei, în calitate de valoare supremă a ordinii juridice, necesită o mai mare sensibilizare față de ceea ce numim drepturile sociale. După cum foarte bine a afirmat Frosini, progresul civilizației umane se măsoară mai ales prin ajutorul acordat de cel mai puternic celui mai slab, prin limitarea puterilor naturale ale celui mai puternic ca recunoaștere a necesităților morale ale celui mai slab, în vederea creșterii sensului unei fraternități umane fără de care drepturile la libertate s-ar transforma în privilegii egoiste, iar principiul egalității juridice, într-o nivelare bazată pe supunerea puterii celui mai puternic.

După părerea noastră, jurisprudența comentată scoate în evidență, cel puțin la nivel embrionar, faptul că, în ciuda nuanțelor sau inflexiunilor mai mult sau mai puțin considerabile, demnitatea ființei umane se manifestă, se proiectează într-un fel sau altul, la diferite niveluri de intensitate, în toate și în fiecare dintre drepturile enunțate de Titlul I al Constituției, fie prezentându-se sub titlul de drepturi veritabile, fie sub cel de principii directe. Aceasta este, după noi, calea de urmat, care trebuie să nu piardă din vedere, credem noi, faptul că, confruntate cu încălcările cele mai brutale ale demnității esențiale, radicale, a tuturor ființelor umane, ce se prezintă de fiecare dată într-o manieră și mai magnifică și mai răsunătoare în susnumitele drepturi sociale sau socio-economice, a căror încălcare sistematică în picioare, mai degrabă de către persoanele private decât de către autoritățile publice, denotă nivelurile foarte ridicate ale lipsei de solidaritate socială, autoritățile publice nu pot rămâne impasibile.

D) Demnitatea persoanei ca frână în calea exercitării abuzive a drepturilor

Ridicarea demnității persoanei și a drepturilor inerente acesteia la categoria de fundament al ordinii politice și al păcii sociale nu înseamnă, așa cum am susținut mai sus, că toate drepturile, chiar și cele nefundamentale, sunt *in toto* condiții indispensabile neînțelegerii efectivă a demnității personale, astfel încât o stare de nedemnitate ar apărea în ciuda tuturor restricțiilor impuse exercitării ei. În fond, nu există drepturi nelimitate, iar drepturile pot cu atât mai puțin să fie exercitate într-o manieră abuzivă. În această ordine a

lucrurilor, demnitatea operează ca o limită contra exercitării abuzive a drepturilor. Astfel, aceasta s-a manifestat în diferite ipoteze în jurisprudența constituțională.

Încă în una dintre primele sale Hotărâri, Tribunalul considera că nici libertatea de gândire, nici dreptul de reuniune și de manifestare nu includeau posibilitatea exercitării asupra unor terți a unei violențe morale intimidante, acest lucru contravenind bunurilor protejate prin constituție ca demnitate a persoanei și ca drept al său la integritate morală, care trebuie respectate nu numai de autoritățile publice, ci și de cetățeni.

Cu toate acestea, mai degrabă libertățile informative s-au văzut delimitate, într-o măsură mai mare, în exercițiul lor abuziv, de către valoarea juridică supremă a ordinii juridice, adică de demnitatea persoanei. Doctrina Tribunalului poate fi rezumată după cum urmează:

a) Refuzul emiterii de apelative formale injurioase în orice context, în măsura în care acestea nu sunt numai inutile în efortul informativ sau de formare a opiniei, ci aduc, printre altele și mai ales, și daune nejustificate demnității persoanelor sau prestigiului instituțiilor; în plus, trebuie ținut cont de faptul că Constituția nu recunoaște pretinsul drept la insultă, care ar fi, de altfel, incompatibil cu demnitatea persoanei.

b) Refuzul emiterii de imagini ce transformă în instrument de amuzament și distracție evenimente foarte personale, precum suferințele și chiar decesul unei persoane, din cauza însuși faptului că acest lucru se află în flagrantă opoziție cu principiul demnității persoanei.

c) Refuzul tezei conform căreia libertatea ideologică de la art. 16 al Constituției, sau libertatea de exprimare de la art. 20.1, ar include dreptul de a organiza manifestații, afirmații sau campanii cu caracter rasist sau xenofob, acest lucru contravenind nu doar dreptului la onoare al persoanei sau persoanelor afectate în mod direct, ci și altor bunuri constituționale precum cel al demnității umane, care trebuie respectate atât de autoritățile publice cât și de cetățenii înșiși.

Pentru a rezuma și în chip de concluzie, este evident că drepturile fundamentale privesc în aceeași măsură și persoanele private și autoritățile publice, fiind de asemenea clar că, dacă respectul față de drepturile celorlalți, precum și respectul față de lege, este unul din fundamentele ordinii politice și ale păcii sociale, nu va fi niciodată posibilă exercitarea unui drept prin încălcarea dreptului unei alte persoane și cu atât mai puțin prin desconsiderarea demnității esențiale a unei alte ființe umane; astfel, orice încălcare a demnității personale cauzate de exercitarea unui drept transformă acest exercițiu într-un abuz, privând pe cel ce acționează în acest mod de orice acoperire constituțională sau legală.